

Розділ перший

*Педагогіка, соціологія, філософія, психологія, соціальні комунікації***Максюта Микола Єгорович**

Доктор філософських наук, професор

Національний університет біоресурсів і природокористування України

**ПОНЯТТЯ «ТІЛЕСНЕ» І «ДУХОВНЕ»
У СВІТОГЛЯДОВО-ФІЛОСОФСЬКИХ ПОШУКАХ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ***У межах виконання ініціативної теми кафедри філософії НУБіП України
«Сучасна філософія науки та освіти: проблеми гуманітарного дискурсу» (Державний реєстраційний номер: 0116U001882)*

Наголошується, що людська особистість поєднує в собі духовність та тілесність, а особистісне буття є тим «простором», де дієво, у формах творчості людини, її самотворчості взаємодіють тілесне та духовне. Самотворчість особистості надає відповідно особистісного сенсу і тілесності, і духовності. Лише у єдності, причому, індивідуально-неповторній, духовного та тілесного ми й можемо говорити про духовно-прекрасну особистість. Ключові слова: дух, духовність, краса, «особистісні смисли», «тілесна грамотність».

Тілесна краса, сама по собі, зовсім не означає обов'язкової наявності духовності. «Некрасиви», неправильні риси обличчя людини творчої, доброзичливої, піднесено-одухотвореної сприймаються не лише як просто «нормальні», а й як прекрасні. Між тим зовні (тілесно) красива людина, що чинить негідно, низько, сприймається з огидою, а тілесна краса при цьому значно підсилює відразливе, відштовхуюче ставлення до особи морально потворної, але зовні, можливо, «привабливої». Скажімо, питання тілесного та духовного здоров'я людини було, по суті, в центрі філософії людини Григорія Сковороди. Адже основна проблема, на необхідності першочергового вирішення якої він завжди наголошував, була проблема людського щастя. Але це, вочевидь, також пов'язано із *рівною мірою* належним як фізичним, так і духовно-моральним станом. В листі до М. Ковалинського 1763 року Г.С. Сковорода цитує вірш С. Боеція: «Радість проганяй, // Проганяй страх, // Жени надію; // І хай не буде суму. // Розум буває затуманений // І зв'язаний путами там, // Де вони панують» [2, с. 268]. Наведені вірші, зазначає Г. Сковорода, належать римському філософу С. Боецію, але якраз вони переконливо засвідчують про негативні впливи афектів на внутрішнє життя. Для Г.С. Сковороди істотно важливим є зв'язок між характером життєдіяльності людини, її *громадською значущістю*, її духовно-моральним статусом, здоров'ям та смыслом життя. Не на тілесному, у першу чергу, а на духовному житті зосереджена людина «істинна» - вона не має нічого спільного із тими, хто «міряє життя аршином років, а не справ», хто «не відповідає тому правилу мудрого, про яке пишеться: «Мало поживши, сповнив довгі літа» [1, с. 412], наголошував М. Ковалинський у «Житті Григорія Сковороди».

За виразом Г. Сковороди: «Афект – це хвороба душі... Хвороба, як я думаю, виникає тоді, коли в тілі постав розлад погано узгоджених між собою елементів, а саме: коли вогонь або земля переважає, або те й інше. Звідси виникає загострення. Бо коли *симетрія* елементів правильна, тоді все спокійно і мирно рухається...» [2, с. 268]. Український мислитель при цьому апелює до паралелей між здоров'ям фізичного тіла і здоров'ям душевним, але, доцільно наголосити, що під кутом зору пріоритетності духовно-моральних засад життя людини. «Від цієї фізики перейдемо до метафізики, тобто невидимого, або духовного, інакше – божественного. Так само афект діє на нашу душу і зворушує її. Звідси у латинян страх, бажання та інші афекти часто називаються зворушеннями. Щасливий, хто вільний від цих афектів. Бо в такої людини панує мир і спокій душевний, що його дарує *Господь* своїм найдорожчим учням: *мир свій дарую вам*» [2, с. 268]. Людина духовно-морально розвинена спростається протистояти афектам, самоздійснюючись: «Найближче до них стоїть той, хто наполегливо бореться з афектами і стримує їх вуздою розуму, немов диких коней. Радієш, що ти багатий? Ти хворий. Радієш, що ти благородний? Ти нездоровий. Боїшся смерті? Поганій слави через добрі вчинки? Ти не зовсім здоровий душею. Сподіваєшся краще жити завтра? Ти нездужаєш. Бо де надія, там і страх, хвороба та ін.» [2, с. 268].

Далека від аскетизму, людина Г. Сковороди переживає усю повноту чуттєвого сприймання дійсності, людина пристрасна, що забезпечує також завжди нові можливості сприймання та бачення світу і себе у світі. Тому пристрасті українським мислителем розглядаються як дійовий чинник активності людини, чинник ініціювання розумового пошуку, розвитку мислительної культури. Адже, скажімо, під впливом пристрасті спростаються сконцентрувати зусилля на досягненні тієї чи іншої мети, зрештою, вольовою

завжди є людина пристрасна. Українським мислителем вона позиціонується як людина духовна - у єдності її розумово-раціональних здібностей та почуттів і переживань. У тому ж таки листі до М. Ковалинського Г. Сковорода застерігає: «Скажеш ти, я вимагаю разом з стоїками, щоб мудрець був зовсім безпристрасним. Навпаки, в цьому випадку він був би стовпом, а не людиною. Залишається, отже, що блаженство там, де приборкання пристрастей, а не їх відсутність» [2, с. 269]. Український мислитель не обмежує життєбуттійні вияви людини, глибину переживання можливостей та радості буття, намагаючись увібгати у заздалегідь штучно вибудовані межі існування, що було би протиприродно, а, навпаки, наголошує, що дійсне щастя спромагаються переживати у єдності усіх отриманих від Бога якостей. По суті, Г. Сковорода закликає надзвичайно розважливо на розумово-вольових засадах підходити до своїх пристрастей, окультурюючи емоційне життя, захищати його, спрямовувати його, збагачуючи, скажімо, завдяки спілкуванню з природою, музичним вправам, читанню блаженних книг [Див. 3].

Джерела

1. Ковалинський М.І. Життя Григорія Сковороди // Сковорода Г. Твори: Т. 2. – С. 380-418.
2. Сковорода Г. до М. Ковалинського, кінець лютого-початок березня 1763 р.: Т.2. С. 261-269.
3. Сковорода Г. Розмова п'яти подорожніх про істинне щастя в житті [Товариська розмова про душевний мир] // Сковорода Г. Твори. – Т.1. – С. 325-358.

Мартинова Зоріна Степанівна

Рівненський інститут ВНЗ Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

Науковий керівник: Юрчук Людмила Василівна, кандидат історичних наук, доцент

Рівненський інститут ВНЗ Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ СУЧАСНОГО БАТЬКІВСТВА

Стаття присвячена емпіричному дослідженню ціннісних орієнтирів як компонентів сучасного батьківства. Проаналізовано наукову літературу з проблеми сім'ї, шлюбу, дитячо-батьківських відносин та формування компонентів батьківства в сучасній молоді. Досліджено ціннісні орієнтири батьківства в сучасного подружжя. Ключові слова: батьківство; ціннісні орієнтири; сімейні цінності; батьківські установки; батьківські позиції.

Актуальність теми. Сучасна ситуація в Україні характеризується соціально-економічною та політичною нестабільністю. У цих складних обставинах родина залишається тією цінністю, що створює для людини відносно незалежне від соціальних катаклізмів середовище, атмосферу психологічної захищеності. Не виникає сумнівів, що розвиток особистості дитини в сучасній сім'ї не втрачає гострої актуальності.

Сім'я – єдиний соціальний інститут, який забезпечує ефективне виховання дітей; так само як і переконливим може бути підсумок історичного розвитку людства: дитина як суб'єкт соціалізації не лише сама змінюється під дією виховних впливів, а й змінює своїх вихователів – батьків.

Функції сім'ї та їх вплив на сімейну взаємодію розглянуто в дослідженнях А. Антонова, І. Гребенікова, Е. Ейдемільера, В. Медкова, А. Харчева, В. Юстіцкіса. Перехід до батьківства передбачає подолання особистісної кризи, пов'язаної з проблемою усвідомлення себе батьком (Е. Еріксон, Е. Фром, Р. Манерів і ін.). Проблема формування готовності до батьківства знайшла певне відображення у наукових працях таких учених, як-от: К. Абульханова-Славська, В. Бойко, К. Вітакер, Л. Виготський, В. Дружинін, Л. Обухова, С. Рубінштейн, А. Співаковська, Л. Шнейдер та ін.

Мета полягає у емпіричному дослідженні ціннісних орієнтирів як компонентів сучасного батьківства.

Р. Овчарова вважає, що формування батьківства включає декілька рівнів. Батьківство – інтегральне психологічне утворення особистості (батька і/або матері), що включає сукупність ціннісних орієнтирів батька, установок і очікувань, батьківських почуттів, стосунків і позицій, батьківської відповідальності і стилю сімейного виховання [3; 112].

Розвинена форма батьківства характеризується відносною стійкістю, стабільністю і реалізується в узгодженості уявлень подружжя про батьківство, компліментарних динамічних проявів батьківства.

Сімейні цінності – це сплав емоцій, почуттів, переконань і поведінкових проявів. Завдяки батьківським установкам проглядається роль батька або матері, особливості спілкування з дитиною, її підтримки і ставлення до неї. Батьківські очікування тісно пов'язані з батьками з батьківськими установками, визнання іншими їх рольової позиції батьків і відповідне ставлення до них, певні очікування батьків від дитини. Таким чином, батьківські установки і очікування виявляють відносини в родині, як між чоловіком і дружиною, так і між дітьми та батьками.